

Digital Democracy
Initiative

РАЗГОРИ ГИ ФАКТИТЕ

Прирачник за учење

ПОДАТОЦИ, ПРИКАЗНИ
И МОБИЛНА АПЛИКАЦИЈА

METAMORPHOSIS
Foundation for Internet and Society

techsoup

**Digital
Activism
Program**

FUTURE MINDS

Содржина

01	ДОБРЕДОЈДЕ, ИСТРАЖУВАЧУ НА ПОДАТОЦИ!	02
02	ШТО Е ПОДАТОК?	03
03	ПОДАТОЦИТЕ РАСКАЖУВААТ ПРИКАЗНИ	04
04	КАДЕ ДА НАЈДЕТЕ ВИСТИНСКИ ПОДАТОЦИ	06
05	ПОЧЕТОК СО DESMOS	09
06	ВОВЕД ВО MIT APP INVENTOR	12
07	ВАШАТА ПРВА АПЛИКАЦИЈА	14
08	ОД ОТВОРЕНИ ПОДАТОЦИ ДО МОБИЛНА АПЛИКАЦИЈА	17
09	КЛУЧНИ ПОИМИ	22

Добредојде, истражувачу на податоци!

.....

Со овој прирачник ќе станеш детектив на податоци, раскажувач на приказни и креатор на апликации.

- Истражувај вистински податоци од глобални извори
- Визуелизирај ги податоците со Desmos
- Изгради мобилна апликација со MIT App Inventor
- Раскажи приказна за податоци која е важна!

Податоците не се само
бројки. Тие се светот, кој
чека да биде разбран.

01

oooo

Што е податок?

Што е податок?

Податокот е секоја збирка на факти, мерења или набљудувања кои ни помагаат да го разбереме светот.

- Животна средина: нивоа на загадување на воздухот
- Здравство: посети во болница годишно
- Општествени: стапки на посетеност во училиштата
- Економски: просечен приход по регион

Два вида на податоци:

- Непрекинати податоци кои се менуваат непречено со текот на времето, на пр. температурата во текот на денот.
- Дискретни податоци: одделни вредности кои можат да се бројат, на пр. бројот на ученици во одделение.

Податоците раскажуваат приказни

Кога гледате график или табела, прашајте се:

- Што забележувам? - Погледни ги насловот, оските, единиците и општиот облик или трендот.
- Која е главната порака? - Која е најважната работа која ја покажуваат податоците?
- Кои докази го поддржуваат ова? Покажи на конкретни бројки или трендови во податоците.
- Што може да недостасува? - Има ли информации КОИ НЕ СЕ прикажани? Дали тоа би ја промени приказната?
- Дали овие податоци можат да бидат злоупотребени? Може ли некој да го употреби овој график за да ги наведе луѓето во заблуда? Како?

Од бројки до човечки приказни

Кога гледате график или табела раскажете приказна!

Чекор 1: Погледни ги податоците

- Проучи го графикот или табелата што ти ги дава наставникот.

Чекор 2: Изведи заклучок

- На пример: Загадувањето на воздухот се зголеми за 30% помеѓу 2010 и 2020 година.

Чекор 3: Замисли засегната личност

- Кој е тоа? Каде живее? Каков е неговиот/нејзиниот секојдневен живот?

Чекор 4: Напиши ја нивната приказна

- 3-5 реченици кои ги поврзуваат податоците со вистинско искуство.

03

Замисли личност или група на луѓе
засегнати од твоите податоци.
Која е нивната приказна?

Каде да најдете веродостојни податоци

Добрите приказни имаат потреба од добри податоци. Користете ги овие доверливи глобални бази на податоци:

- Eurostat (ec.europa.eu/eurostat)

Официјална статистика на ЕУ, животна средина, население, економија, енергетика.

Одлично за споредување на земјите низ Европа.

- World Bank (data.worldbank.org)

Глобални податоци од национални извори, - образование, здравство, инфраструктура.

Повеќе од 7.000 сетови на податоци, редовно ажурирани.

- OECD Data Explorer (dataexplorer.oecd.org)

Податоци од 38 земји за здравство, образование, енергетика, нееднаквост и владини политики.

Eurostat
World Bank
OECD Data
Explorer
UN Data
State Statistical
Office
Humanitarian Data
Exchange

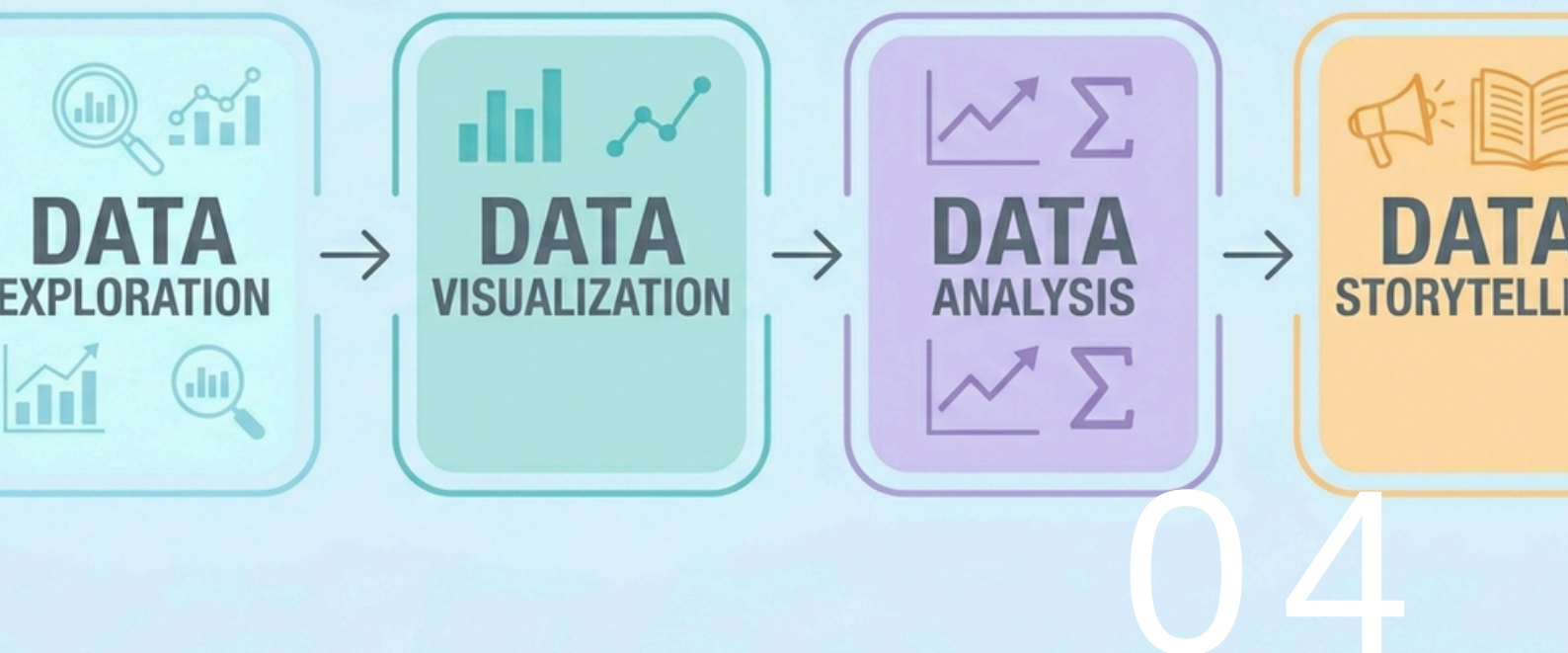

- UN Data (data.un.org)

- Државен завод за статистика (stat.gov.mk)

- Humanitarian Data Exchange
(data.humdata.org)

**Совет! Секогаш
проверувај кога
последен пат
биле ажурирани
податоците и кој
ги
собрал. Не се
сите податоци
подеднакво
вредни!**

Секоја одлична приказна за податоци ги следи истите четири чекори:

1. Истражување на податоци
  - Пронајди, преземи ги и подготви ги своите податоци од доверливи извори.
2. Визуелизација на податоци
  - Претвори ги броевите во графици, дијаграми и шеми.
3. Анализа на податоци
  - Користи ги своите податоци за предвидување на идни вредности и трендови.
4. Раскажи приказна
  - Сподели ги наодите преку убедлива човечка наратив.

*Тек на
обработка на
податоците*

05

Почеток со DESMOS

.....

Што е DESMOS?

DESMOS е бесплатна онлајн алатка за истражување и визуелизација на податоци преку интерактивни графици и статистички модели.

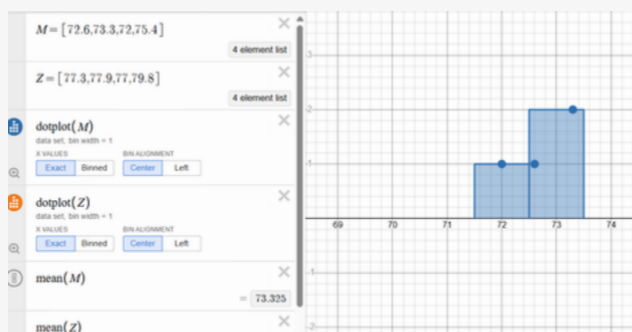
веб страница: www.desmos.com

Поставување на вашата сметка:

- Посети ја веб страницата desmos.com
- Кликни Најави се, користи ја твојата Google сметка
- Оди во Графичкиот калкулатор
- Подготвен/а си да почнеш!

Корисни DESMOS функции

1. `dotplot(L)`
  - прави точкест дијаграм
2. `mean(L)`
  - ја пресметува средната вредност
3. `stdev(L)`
  - стандардна девијација
4. `histogram(L)`
  - црта хистограм
5. `Boxplot(L)`
  - прави правоаголен дијаграм

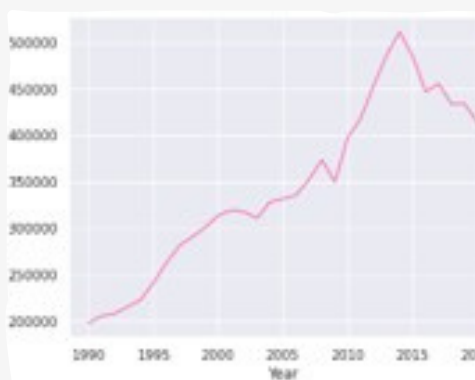

Визуелизација во DESMOS

•••••

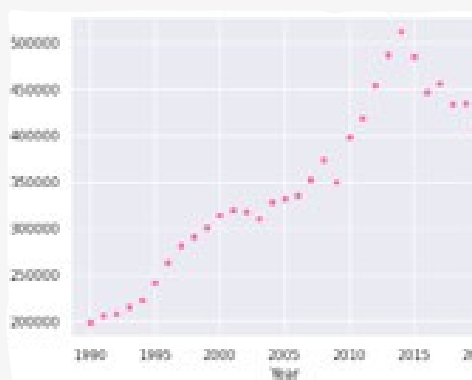
Линиски график

Следење на промените низ времето, добро за непрекинати податоци.

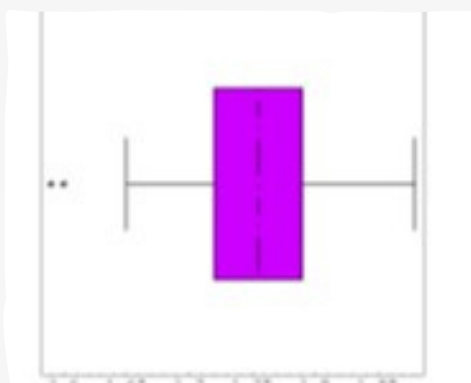
Точкест дијаграм

Споредување на две променливи, покажува дали тие се поврзани меѓусебно

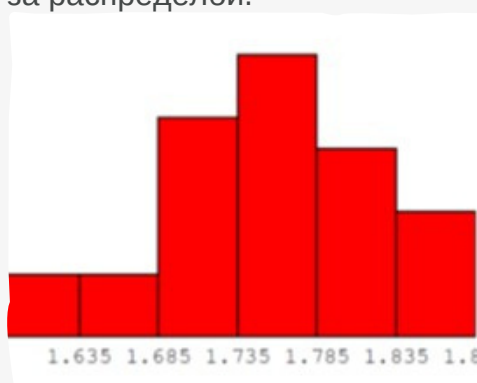
Правоаголен дијаграм

За распределби и девијации

Хистограм

Покажува колку често се појавуваат вредностите, одлично за распределби.

05

Правење предвидувања со податоци

.....

Моделот што предвидува ги користи постоечките податоци за да каже што се случи во иднина.

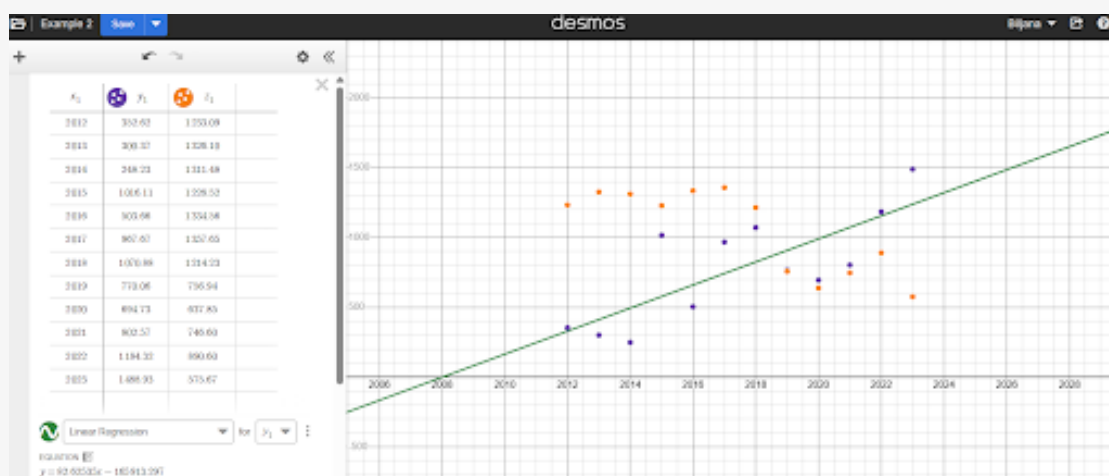
Пример

Ученик полага тест по математика секој петок и ги запишува резултатите. Со текот на времето може да ги користи минатите резултати за да предвиди каква оценка може да добие следниот петок.

Линеарна регресија

Ја наоѓа правата која најдобро одговара на вашите податоци

DESMOS автоматски ја пресметува најдобрата линија и ви ја прикажува равенката!

06

Вовед во MIT App Inventor

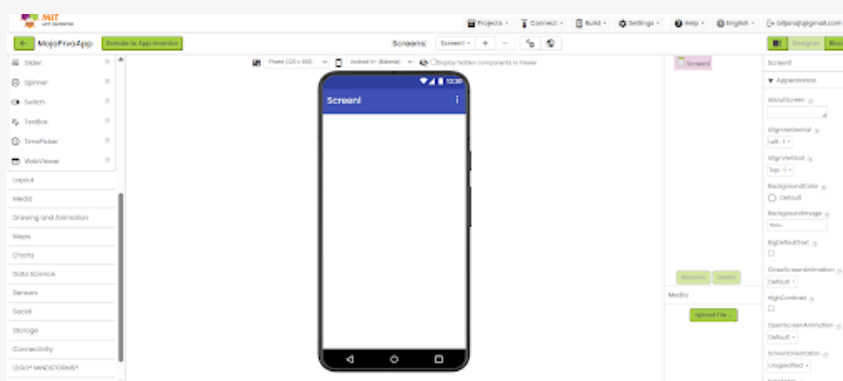
.....

Направете вистински Android апликации со помош на визуелно програмирање со блокови - без потреба од пишување сложен код!!

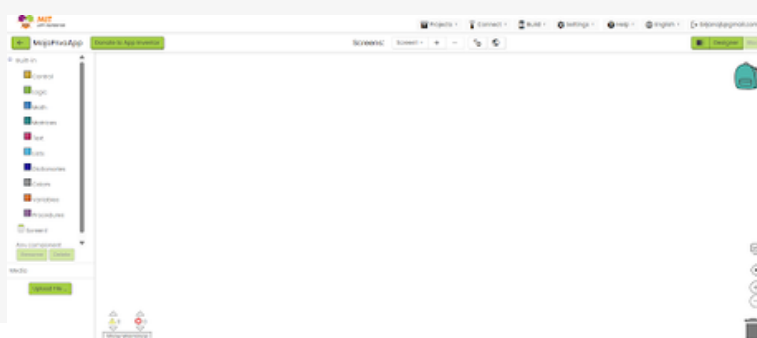
Каде да ја најдете оваа алатка:

<https://appinventor.mit.edu/>

Дизајнер: Направете го визуелниот распоред - она што корисниците го гледаат на екранот.

Уредник на блокови: Дајте и логика и функционалнос на вашата апликација.

06

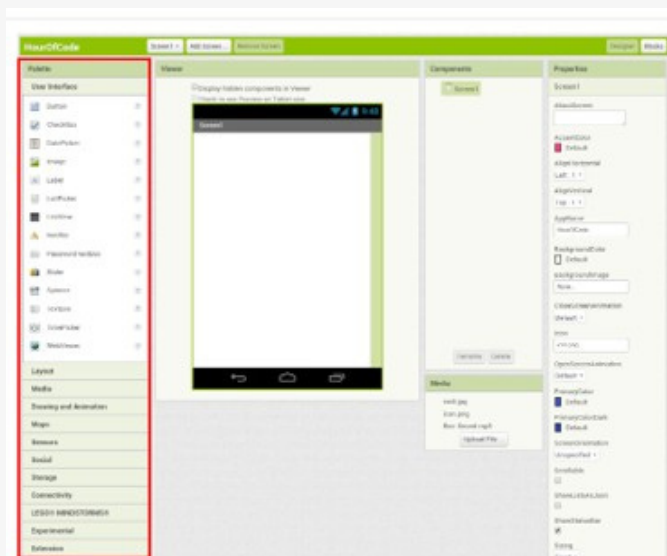
Вовед во MIT App Inventor

.....

Функции на App Inventor

Дизајнерот има 5 прозорци:

- **Палета (Palette):** Сите достапни компоненти, копчиња, текст полиња, сензори, медиуми и уште многу.
- **Преглед (Viewer):** Упатство на екранот на апликацијата. Влечи компоненти овде за да го изградиш интерфејс.
- **Компоненти (Components):** Листа на сите компоненти од апликацијата. Екранот е даден автоматски.
- **Медиуми (Media):** Сите прикачени медиумски датотеки, слики, звуци и сл.
- **Карактеристики (Properties):** Прегледај или промени ги карактеристиките на моментално избраната компонента.

07

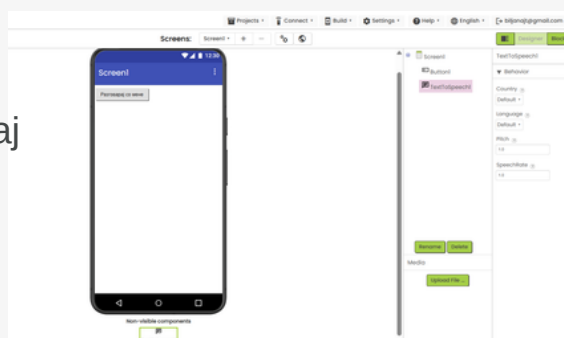
Вашата прва апликација

.....

Вашата прва апликација: Направете едноставна апликација која гласно изговара “This is my first App” кога ќе притиснете копче!

Во дизајнерот

- Додај Копче (Button), промени го неговиот Текст во 'Разговарај со мене.'
- Додај TextToSpeech (Текст во говор) од делот Медиуми.

Во уредникот на блокови

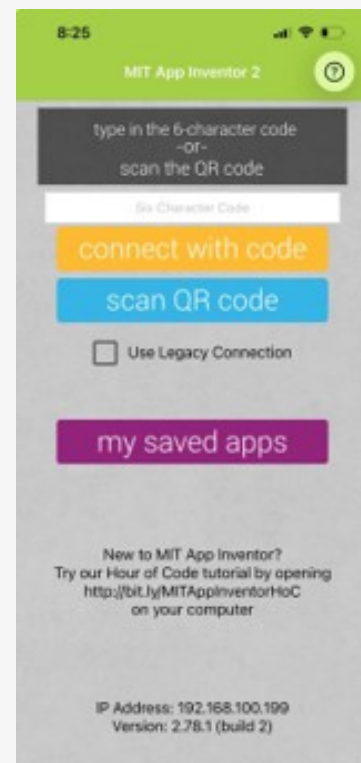
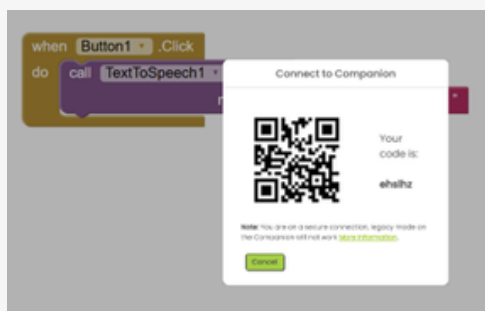
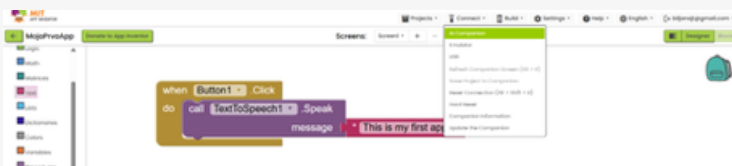
- Влечи: when Button1.Click do (кога Копче1.Клик направи)
- Додај: call TextToSpeech1.Speak message (повикај TextToSpeech1.Зборувај порака)
- Поврзи: TextBox1.Text (текст) како пораката 'Ова е мојата прва апликација'“This is my first app”

Вашата прва апликација: Направете едноставна апликација која гласно изговара кога ќе притиснете копче!

Тестирај ја твојата апликација

- Инсталирај MIT AI2 Companion на твојот Android телефон
- Кликни Connect -> AI Companion во App Inventor
- Скенирај го QR-кодот и твојата апликација е во живо во реално време!

07

Вашата прва апликација

.....

Твоја апликација за податоци:

Примери:

- **EcoBits Explorers**

- appinventor.mit.edu/explore/ai2/ecobits
- Собирај вистински податоци за животната средина со помош на сензори, температура, светлина и движење. Изгради жива контролна табла и користи ги податоците како научни докази.

- **Ice Melt: Моделирање и предвидување**

- appinventor.mit.edu/explore/ai2/icemelt
- Поставете истражувачко прашање, пронајдете онлајн климатски податоци, анализирајте ги со математички модели и изградете апликација која ги презентира вашите наоди.

- **Data Science Unit**

- appinventor.mit.edu/explore/ai2/data_science_unit
- Целосна глава која комбинира собирање на податоци, анализа, визуелизација и развој на апликации од почеток до крај.

Технички совети:

- Снимај го проектот редовно
- Користи WiFi за побрза врска
- Рестартирај ја апликацијата ако има грешки
- Тестирај уште од почеток и честопати
- Грешките се дел од учењето, не плаши се!

08

Од отворени податоци до мобилна апликација

.....

Загадување на воздухот и отворени податоци

Проблем:

- Честичките PM10 и PM2.5 предизвикуваат сериозни респираторни и кардиоваскуларни заболувања.
- Скопје редовно ги надминува безбедните граници, особено во зима.

Open AQ

- Бесплатна платформа со отворен код која агрегира и чува податоци за квалитетот на воздухот во реално време од илјадници станици во повеќе од 100 земји.
- <https://openaq.org/>

Станица Карпош

- ID на локација: 2977
- Достапни податоци од 2016 година
- Сензори за PM10, PM2.5, CO, NO, O3, SO2

1. OpenAQ прикажува графици само до последниот месец.
2. За да анализираме долгорочни податоци (10 години), треба самите да ги преземеме и обработиме податоците.

Од отворени податоци до мобилна апликација

Чекор 1: Преземање 10 години податоци

Зошто API?

- OpenAQ нема едно-клик преземање за долги периоди.
- Мора да го користиме OpenAQ API со R скрипта за автоматско преземање на податоци.

Што прави R скриптата:

1. Ја регистрира локацијата 2977 и ги чита нејзините 7 сензори
2. Поминува низ сите страници на дневни податоци (1.000 редови/страница)
3. Ги опфаќа 2016-2026 за PM10, PM2.5, CO, NO, O3, SO2
4. Зачувува CSV датотека

Чекор 2: Обработка на податоците во R

1. Подели по параметар: PM10, PM2.5, CO, NO, O3, SO2 во одделни Excel табови.
2. Месечни просеци: претставување на дневните податоци во месечни средни вредности
3. Додај линии на граница: PM10 граница = 45 $\mu\text{g}/\text{m}^3$; PM2.5 граница = 15 $\mu\text{g}/\text{m}^3$
4. Излез: Excel датотека со еден лист по параметар, датуми во формат ДД/ММ/ГГГГ, подготвена за MIT App Inventor

Од отворени податоци до мобилна апликација

.....

Чекор 3: Изградба на апликацијата со MIT App Inventor

Структура на апликацијата:

- Екран 1: избори PM10 или PM2.5
- Екран PM10: месечен тренд + линија на граница
- Екран PM2.5: ист распоред

Тек на податоците:

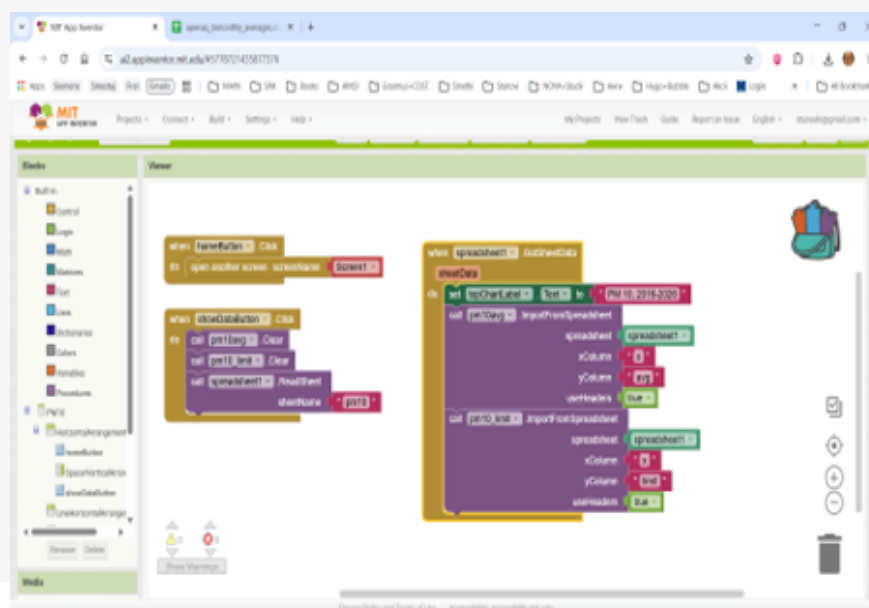
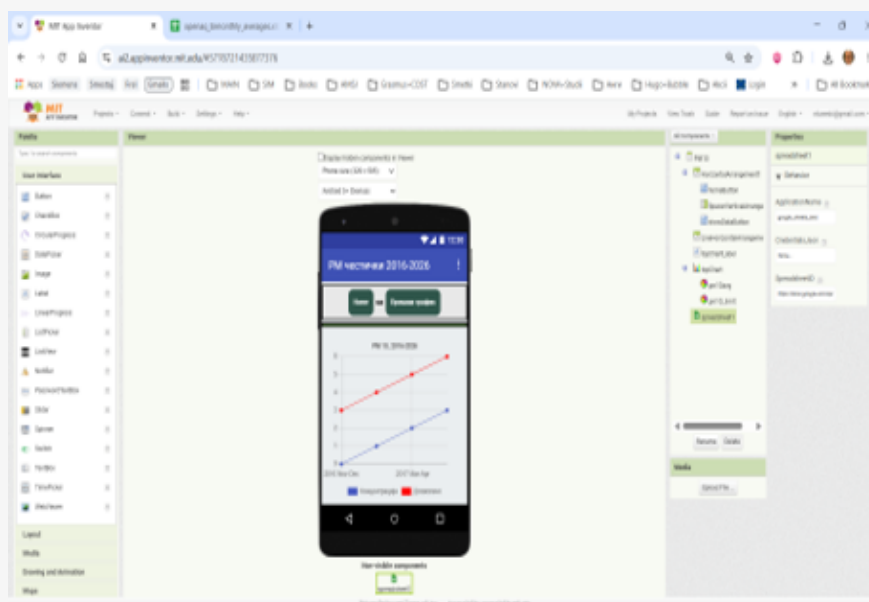
1. Excel датотека -> Google Sheets датотека -> MIT Spreadsheet компонента -> Линиски график
2. <https://ai2.appinventor.mit.edu/#5778721435877376>

Од отворени податоци до мобилна апликација

.....

Внатре во MIT App Inventor

08

Од отворени податоци до мобилна апликација

.....

Резултати:

- 10 години на трендови PM10 и PM2.5 во една апликација
- Јасен сезонски образец: висок во зима, низок во лето
- Линијата на граница покажува колку често се надминуваат праговите на СЗО
- Целосно функционална Android апликација - без трошоци, без сервер

Направи апликација за било која локација:

- Пронајди го ID на локацијата на explore.openaq.org
- Добиј бесплатен API клуч -> стартувај R скрипта за преземање
- Стартувај R скрипта за обработка -> Excel-от е подготвен
- Прикачи во Google Sheets -> MIT App Inventor

R+ openxlsx + MIT App Inventor + OpenAQ API

09

Клучни термини

1. **Податок:** Збирка на факти, бројки или набљудувања.
2. **CSV:** Едноставен формат на датотека со табеларни податоци.
3. **Средна вредност:** Просек, односно збир на вредности поделен со бројот на вредности.
4. **Стандардна девијација:** Мерка за дисперзија на податоците во дадено множество.
5. **Хистограм:** Дијаграм кој покажува колку често се јавуваат вредностите во даден интервал.
6. **Линеарна регресија:** Метод за наоѓање на линеарен тренд во податоците.
7. **Права на најдобро вклопување:** Права која што го претставува трендот на податоци.
8. **Модел на предвидување:** Математички модел кој се користи за предвидување на идни вредности врз база на податоците кои ги користиме.
9. **Непрекинати податоци:** Податоци кои можат да имаат која и да е вредност.
10. **Дискретни податоци:** Податоци кои земаат само специфични вредности што можат да се бројат.
11. **Блок-програмирање:** Визуелно кодирање со помош на блокови, без пишување на код.
12. **Раскажување приказна:** Комуницирање на наодите од податоците преку човечка наратива.

